

**NÜFUS VE SOSYAL
POLİTİKA NOTLARI**

YAŞLANAN NÜFUS VE YAŞLILAR

No: 1

Ekim 2023

Funded by the
European Union

**Nüfus ve Sosyal
Araştırmalar Enstitüsü**

Koordinatör

Prof. Dr. Mehmet Fatih Aysan
Marmara Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü & Nüfus ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Editör

Belkıs Yüce
Marmara Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü & Nüfus ve Sosyal Politikalar Merkezi

Veri Toplama

Hamide Yeşildal
Marmara Üniversitesi
Psikoloji & Sosyoloji

Merve Güler
Marmara Üniversitesi
Sosyoloji

Şükran Büke Dülger
Marmara Üniversitesi
Sosyoloji & Türk Dili ve Edebiyatı

İÇİNDEKİLER

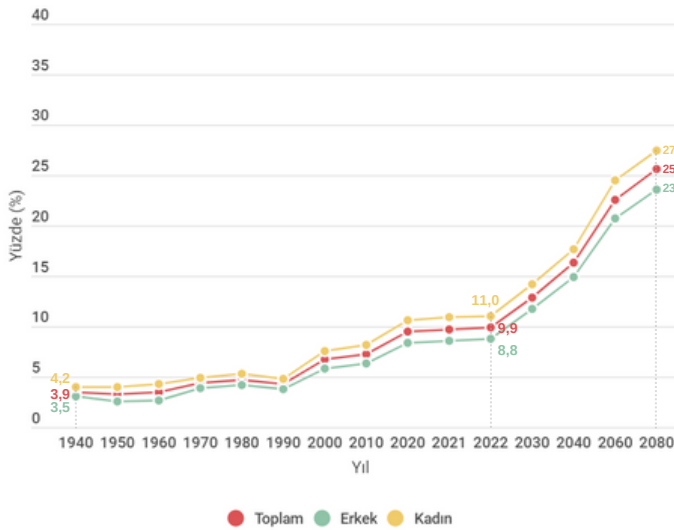
1. Genel Bakış
2. Çalışma ve Emeklilik
3. Yoksulluk ve Sosyal Harcamalar
4. Sağlık, Hastalık ve Ölüm
5. Sosyal Destek Mekanizmaları ve Bakım Hizmetleri
6. Yaşam Memnuniyeti ve Mutluluk
7. Politika Önerileri

*Bu çalışma Erasmus+ Jean Monnet Modülü kapsamında Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir. Tüm hakları saklıdır. Kaynak olarak belirtmek şartıyla kullanıma açıktır. Kaynak göstermek için:
"Aysan, M. F. & Yüce, B. (2023). Yaşlanan Nüfus ve Yaşlılar. Marmara Üniversitesi Nüfus ve Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi. Politika Notları; No 1."*

1. GENEL BAKIŞ

Yaşlı nüfus oranı olarak kabul edilen 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı yıllar içerisinde dünyada ve ülkemizde hızlı bir artış göstermiştir. Türkiye’de 2000 yılında yaşlı nüfus 3 milyon 858 bin 949 iken 2022 yılında 8 milyon 451 bin 669 olmuştur. Günümüzde nüfusun yaklaşık %10’unu yaşlılar oluştururken 2040 yılında bu oranın %17’ye ulaşması beklenmektedir. 2080 yılına kadar yaşlı nüfusta %15’lik bir artış daha yaşanacağı öngörülmektedir.

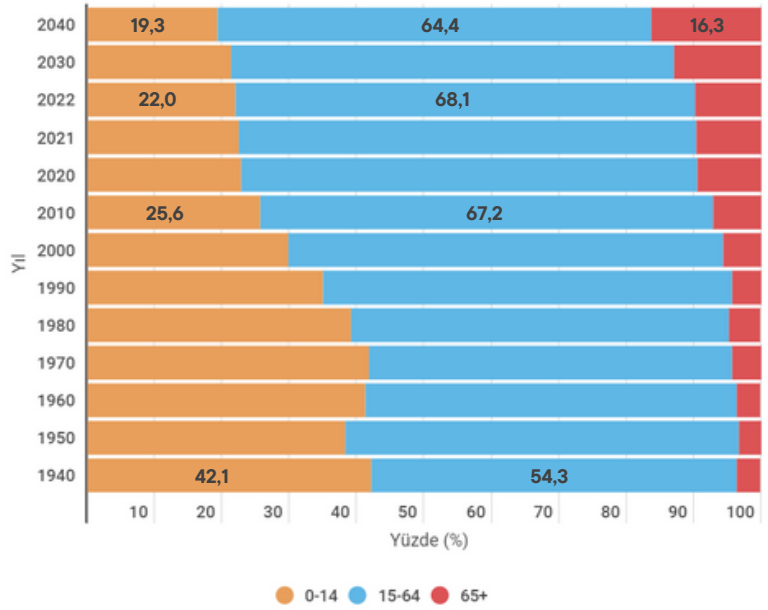
Cinsiyete göre yaşlı nüfus ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%), 1940-2080

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-1990
TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2022
TÜİK, 2018 Nüfus Projeksiyonları, 2030-2080

Dünya genelinde 65 yaş ve üzeri nüfusun hızla arttığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri 2022 yılı verilerine göre yaklaşık 8 milyarlık dünya nüfusunun 783 milyonunu 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Dünya genelinde yaşlı nüfus oranı %9,8 olarak belirlenmiş, Türkiye %9,9 ile ortalama sınırında yer almıştır. Yaşlı nüfusun en fazla olduğu ülke %29,9 ile Japonya iken en az olduğu ülke ise %1,5 ile Katar olmuştur.

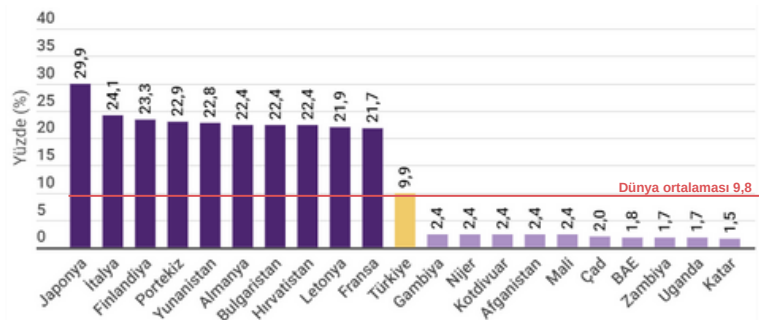
Geniş yaş grubuna göre nüfus ve oranı (%), 1940-2040

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-2000
TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2022
TÜİK, 2018 Nüfus Projeksiyonları, 2030-2080

Yaşlı nüfus cinsiyet bazında incelendiğinde, 1940 yılından itibaren 65 yaş üzeri kadın nüfusunun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu fark yıllar içinde artmıştır. Yaşlı nüfusun kadınlaşmasının demografik bir sonucu olarak ilerleyen yıllarda bu farkın daha da artması beklenmektedir. 2080 yılına gelindiğinde 65 yaş ve üzeri kadın nüfusunun %27,5 yaşlı erkek nüfusunun %23,6 olması beklenmektedir.

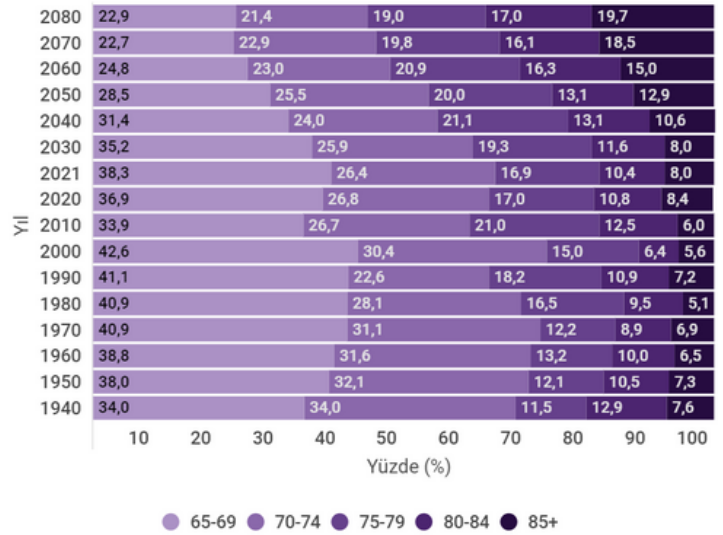
Yaşlı nüfus oranının (%) en yüksek ve en düşük olduğu 10 ülke, 2022

Kaynak: Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri, 2022
TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2022

Yaşlı nüfus kendi içerisinde 5 alt grupta incelenmektedir. 2021 yılında 65-69 yaş arası bireyler %38,3 ile yaşlı nüfus içindeki en yüksek orana, 85 yaş ve üzeri bireyler %8 ile en düşük orana sahiptir. 2021 sonrası tahminlere göre ileri yaşlı bireylerin toplam yaşlı nüfus içindeki oranının giderek artması, 65-69, 70-74 ve 75-79 yaş arası nüfus oranlarının azalması beklenmektedir.

Yaş gruplarına göre yaşlı nüfus oranı (%), 1940-2080

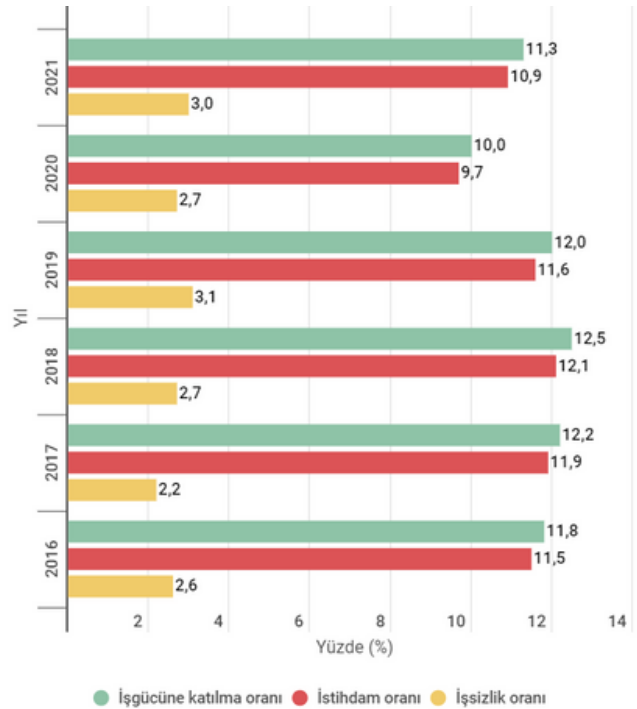
Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2021

2. ÇALIŞMA VE EMEKLİLİK

İşgücü istatistiklerine göre kurumsal olmayan yaşlı nüfus 2016 yılında işgücüne katılım oranı %11,8, istihdam oranı %11,5'tir. 2019 yılına kadar küçük artışlarla ilerleyen işgücüne katılım ve istihdam oranları 2020 yılında belirgin bir düşüş göstermiştir. 2021 yılında iş gücüne katılım oranı %11,3'e ve istihdam oranı %10,9'a yükselmiştir. 2021 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusun işsizlik oranı ise %3 olarak belirlenmiştir.

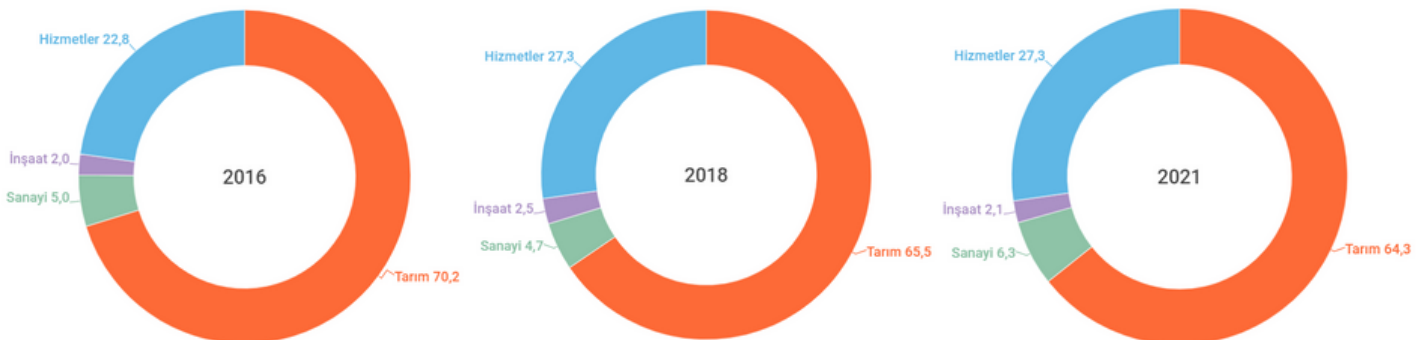
Sektörel dağılıma bakıldığında yaşlı nüfusun en fazla tarım, en az inşaat sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Diğer yandan yaşlı nüfusun tarımdaki istihdamı yıllar içinde azalma gösterirken, sanayideki istihdamının arttığı görülmektedir. 2016 yılından 2021 yılına kadar sektör bazında en fazla değişim ise %5,5'lik artış ile hizmet sektöründe olmuştur.

Kurumsal olmayan yaşlı nüfusun yıllara göre işgücü durumu (%), 2016-2021

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2016-2021

Kurumsal olmayan yaşlı nüfusun istihdamında sektörel dağılım (%), 2016, 2018, 2021

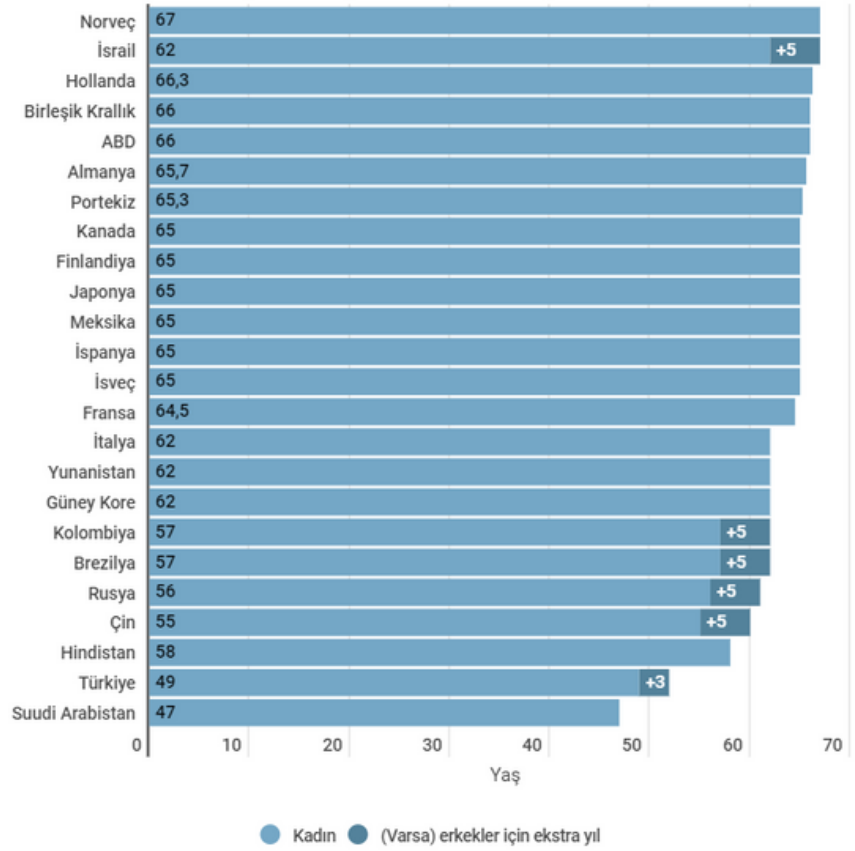

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2016, 2018, 2021

Ülkeler bazında emeklilik yaşında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Diğer yandan aynı ülkenin emeklilik sisteminde kadın ve erkeklerin emeklilik yaşları da farklılık gösterebilmektedir. 22 yaşından itibaren kesintisiz çalışmanın ardından 2020 yılında emekli olan bir birey için seçilmiş ülkelerle oluşturulan grafikte, hem kadınlarda hem erkeklerde en ileri emeklilik yaşının 67 ile Norveç'te olduğu görülmektedir. En erken emeklilik ise 47 yaş ile Suudi Arabistan'dadır. En erken ve en geç emeklilik yaşı karşılaştırıldığında 20 yıl gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise her ne kadar emeklilik kademeli olarak yükseltilmiş olsa da ortalama emeklilik yaşı kadınlarda 49, erkeklerde ise 52'dir. Bu durum Türkiye'de kadın ve erkeklerin pek çok ülkeye kıyasla daha erken emekli olduğunu göstermektedir.

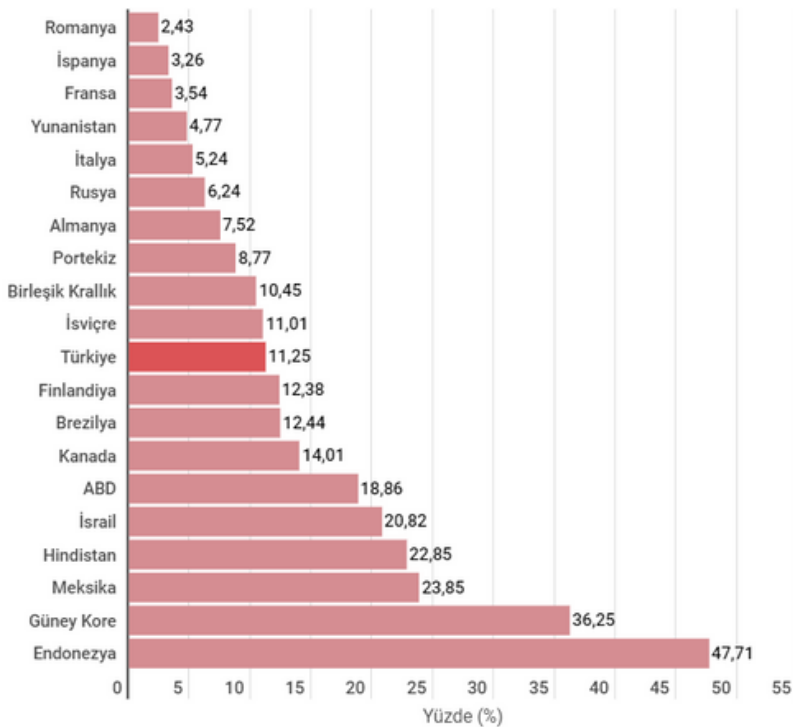
Cinsiyete göre mevcut normal emeklilik yaşı

22 yaşından itibaren kesintisiz bir çalışmanın ardından 2020 yılında emekli olacak bir birey için

Kaynak: OECD, Pensions at a Glance, 2021

65 yaş ve üstü işgücüne katılım oranı (%), 2021 veya ulaşılabildiği en son yıl

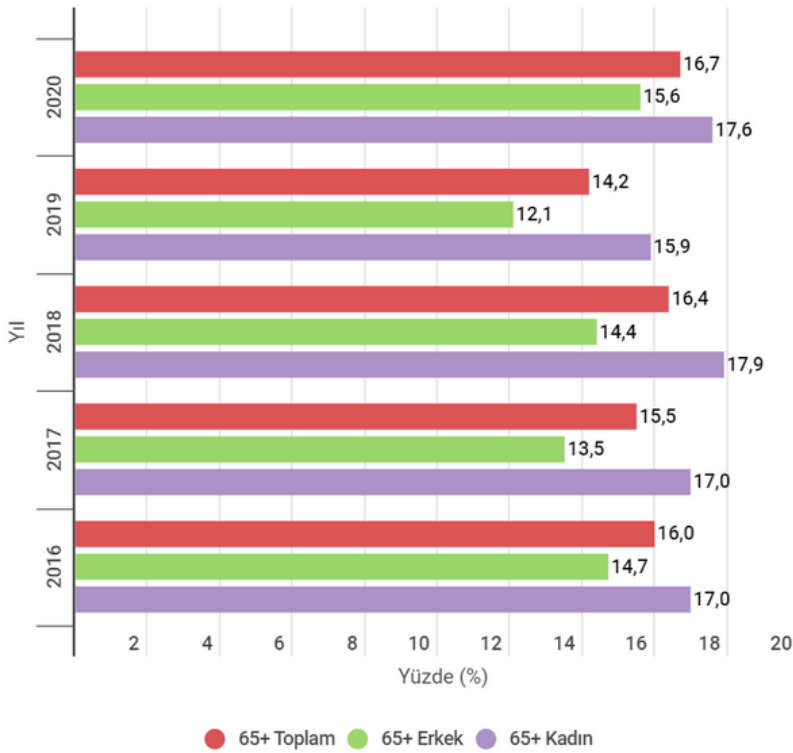

Kaynak: OECD, Labour Market Statistics, 2021

OECD verilerine göre, 65 yaş ve üstü nüfusun işgücüne katılımında %41.7 ile en yüksek oran Endonezya'da iken, %36.3 ile Güney Kore ikinci sırada yer almakta, Romanya (%2,4) ve Belçika (%2,8) 65+ nüfusun işgücüne katılımında en alt sırada yer almaktadır. Yaşlı nüfusun işgücüne katılımında Türkiye ise %11,3 oranı ile OECD ortalamalarını yakalamaktadır.

3. YOKSULLUK VE SOSYAL HARCAMALAR

Cinsiyete göre yaşlı nüfusun (65+) yoksulluk oranı (%), 2016-2020

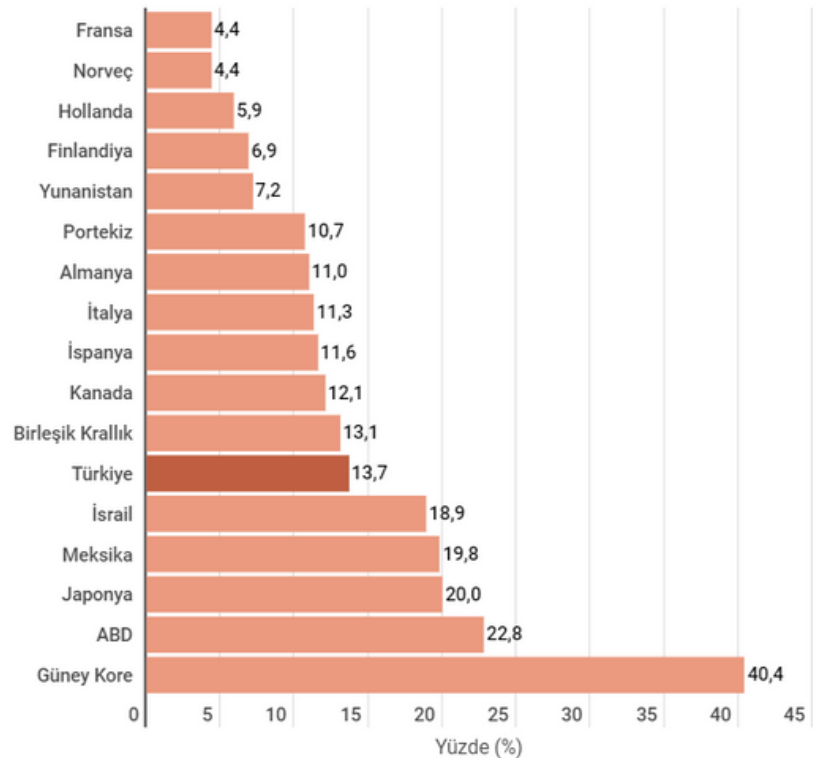

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016-2020

Yoksulluk tüm yaş gruplarında olduğu gibi 65 yaş ve üzeri bireyler için de önemli bir sorundur. 65 yaş ve üzeri nüfusun geneline bakıldığında ülkemizde 2016 yılında %16 olan yoksulluğun 2020 yılında %16,7'ye ulaştığı görülmektedir. Yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyete göre incelendiğinde, hem kadınlarda hem erkeklerde yoksulluk oranının düzenli bir artış ya da azalış göstermediği ancak 65+ erkeklerin 65+ kadınlardan daha yoksul olduğu görülmektedir. Erkekler ve kadınlar arasındaki yoksulluk farkı %3,8 ile en fazla 2019 yılında yaşanmıştır. 2020 yılında ise cinsiyetler arasındaki yoksulluk farkı %2'ye düşmüştür.

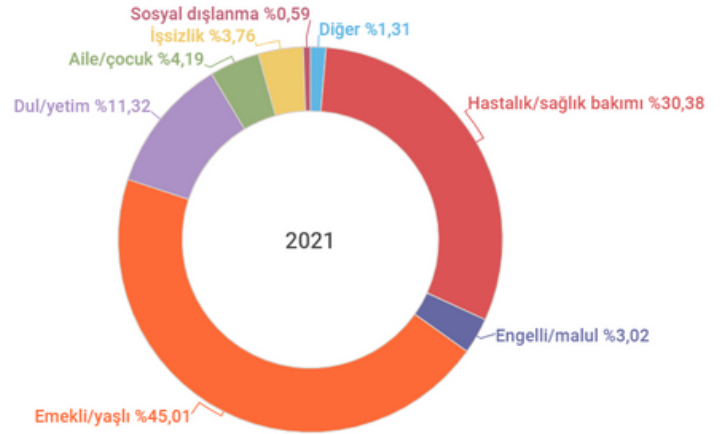
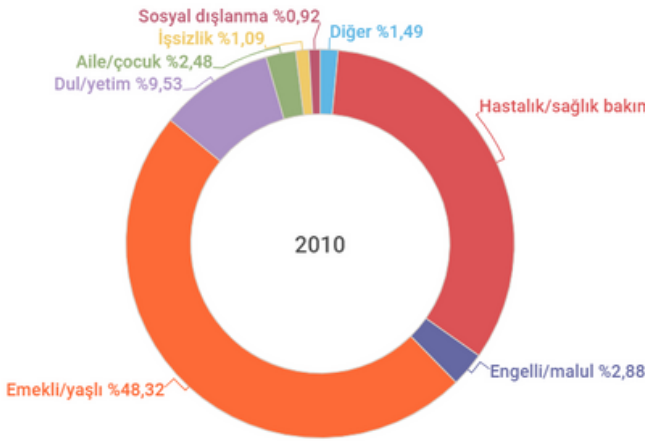
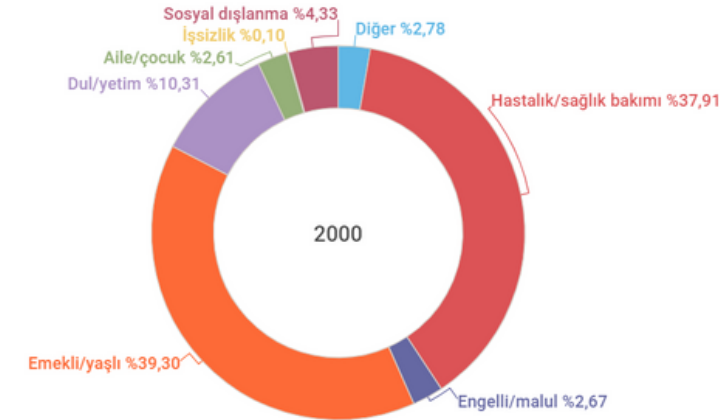
66 yaş ve üzeri nüfusun yoksulluğuna bakıldığında, seçilmiş ülkeler arasında Norveç ve Fransa'nın %4,4 ile en düşük yoksulluk oranına sahip oldukları görülmektedir. %40,4 ile en yüksek yüzdeye sahip olan Güney Kore'de yaşlı nüfusun yoksulluğu diğer ülkelere göre oldukça fazladır. Türkiye'de yaşlı nüfusun yoksulluk oranı ise %13,7'dir. Yunanistan, Almanya ve İtalya 'ya kıyasla daha yüksek olan bu oran; İsrail, Japonya ve ABD'nin yaşlı yoksulluğu oranlarından daha düşüktür.

66 yaş ve üzeri bireylerin ülkelere göre yoksulluk oranı (%), 2021 veya ulaşılabildi en son yıl

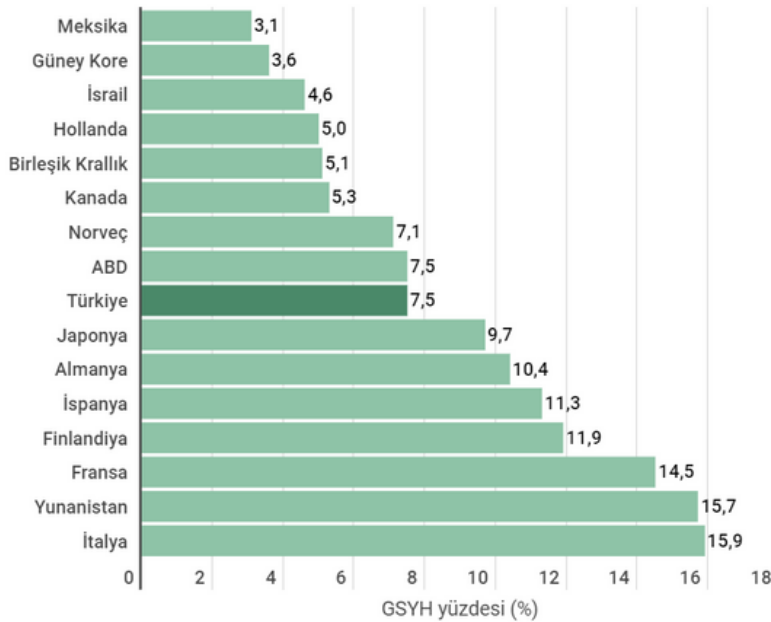
Kaynak: OECD, Poverty Rate, 2021

Sosyal koruma harcamalarının risk ve ihtiyaç gruplarına göre brüt harcama cinsinden dağılımı (%), 2000, 2010, 2021

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2000, 2010, 2021

Kamu emeklilik harcamaları (%), 2021 veya ulaşılabildiği en son yıl

Kaynak: OECD, Poverty Rate, 2021

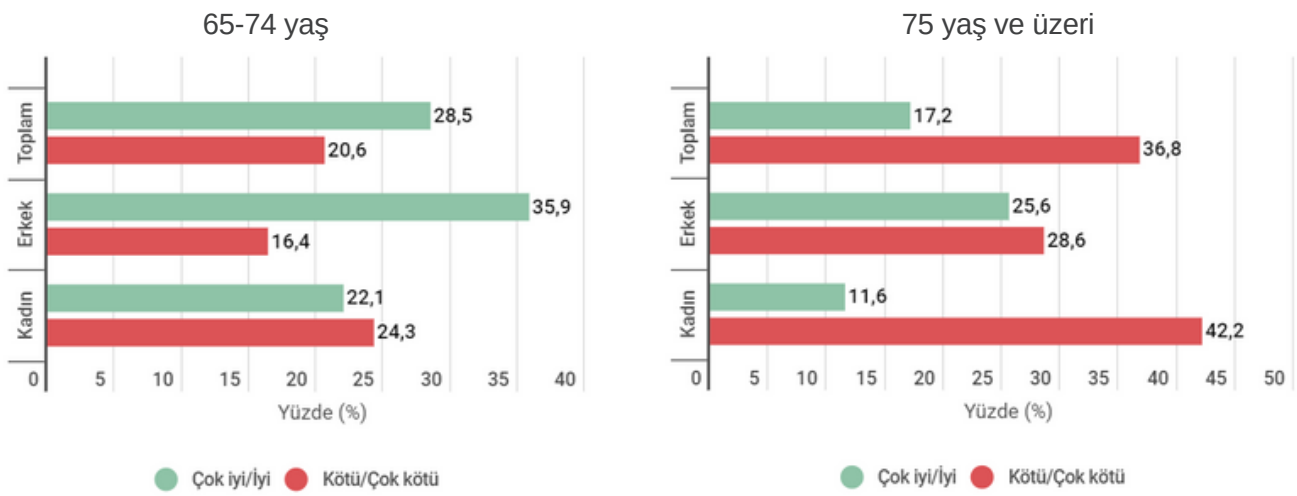
Sosyal koruma harcamaları; hastalık/sağlık bakımı, engelli/malul, emekli/yaşlı, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut ile sosyal dışlanma gibi 8 risk veya ihtiyaç grubu için yapılan sosyal yardımları kapsamaktadır. TÜİK verileri ışığında 2000, 2010 ve 2021 yıllarının sosyal koruma harcamalarına bakıldığında risk grupları içinde en yüksek payın emekli/yaşlı bireylere ayrıldığı görülmektedir. 2000 yılında %39,30 olan bu oran 2010 yılında %48,32'ye yükselmiş, 2021 yılında %45'e düşmüştür.

Emeklilik harcamaları; gerekli şartları sağlayarak iş gücü piyasasından emekli olan bireylerin maaşını, dul veya yetim olması sebebiyle emekli kişilerin yakınlarının aldığı maaşı ve yaşlılara yönelik sağlık ve bakım hizmetlere ilişkin sosyal harcamaları içermektedir. Seçilmiş ülkelerde kamu sektöründeki emeklilik harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranına bakıldığında İtalya'nın (%15,9) ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye %7,5 ile %7,7 olan OECD ortalamasının biraz altında kalırken, Meksika %3,1 ile son sırada yer almaktadır. Ancak diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha genç bir nüfusa sahip olan Türkiye'de emeklilik harcamalarının diğer ülkelere kıyasla yüksek olduğu görülmektedir.

4. SAĞLIK, HASTALIK VE ÖLÜM

Türkiye Sağlık Araştırması verilerine göre 65-74 yaş arası bireylerin geneli sağlık durumlarını çok iyi ya da iyi olarak tanımlamaktadır. Cinsiyet bazında incelendiğinde, 65-74 yaş arası kadınların genellikle sağlık durumlarını iyi olarak tanımladıkları, erkeklerin ise kötü ya da çok kötü yanıtını daha fazla verdikleri görülmüştür. Sağlık durumunu iyi olarak ifade eden kadınların oranı (%40) erkeklerin oranının (%22) neredeyse iki katıdır. Daha ileri yaşlardaki bireylerde ise durum farklılaşmaktadır. 75 yaş ve üzeri bireylerin yaklaşık %37'si genel sağlık durumunu kötü/çok kötü olarak tanımlarken yalnızca %17'si iyi/çok iyi olarak ifade etmektedir. Bu yaş kategorisinde hem kadınlar hem erkekler genel sağlık durumlarının kötü olduğunu belirtirken, 75+ erkeklerde bu oran %42,2 ile belirgin biçimde daha yüksektir.

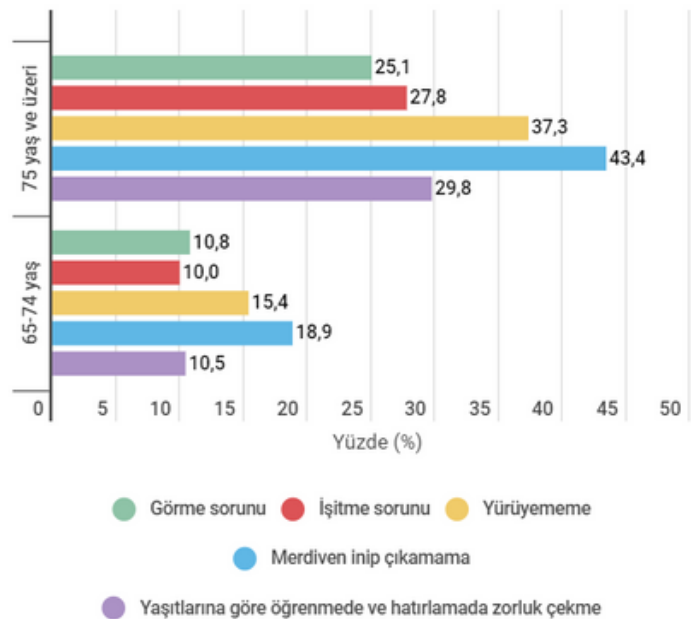
65-74 ve 75 yaş ve üzeri bireylerin genel sağlık durumunun cinsiyete göre dağılımı (%), 2022

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması, 2022

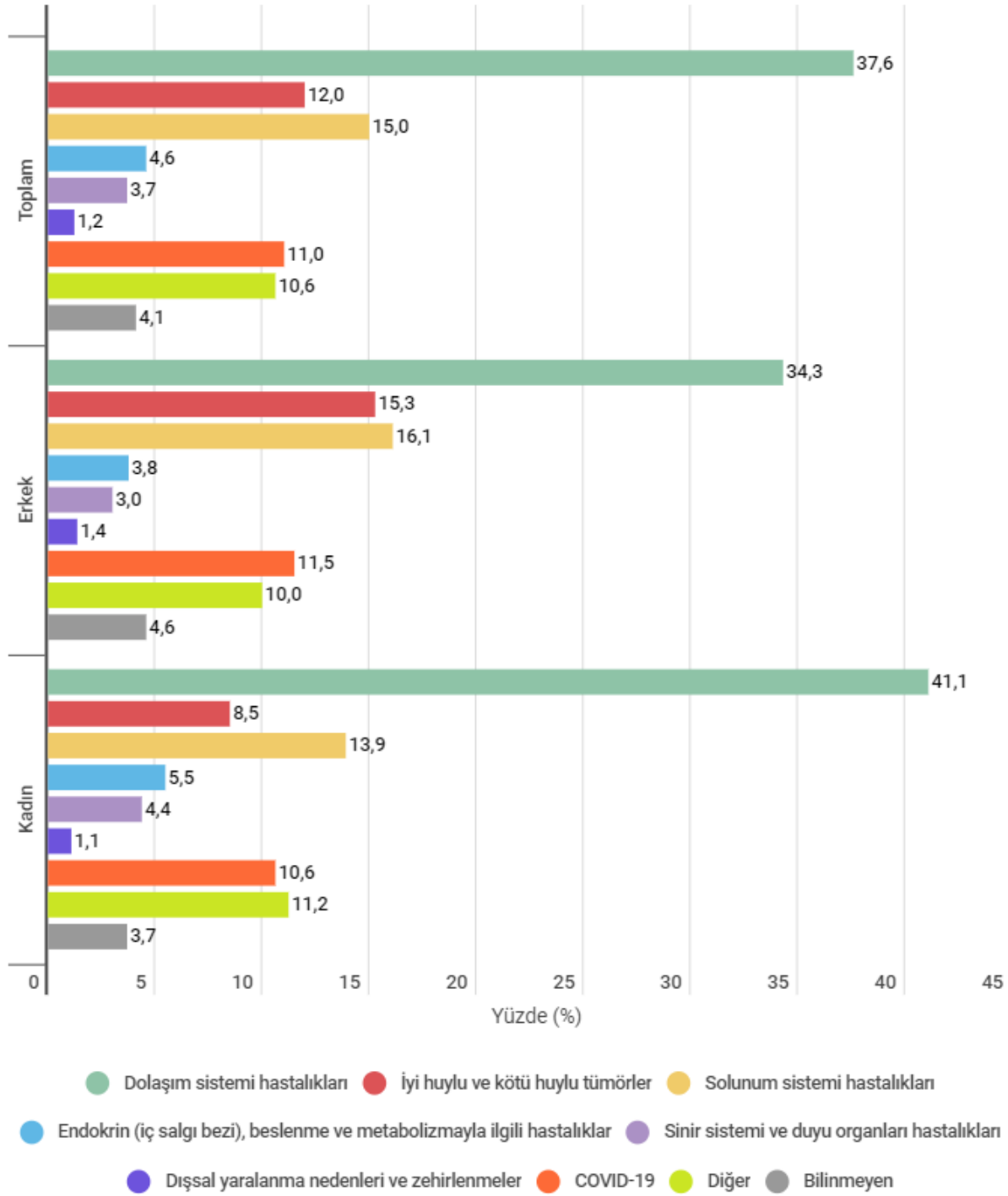
Yaşlılar günlük aktivitelerinde pek çok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Türkiye Sağlık Araştırması 65-74 yaş ve 75+ bireylerin görme, işitme, yürüme, merdiven inip çıkma ve yaşlılarına göre görme ve hatırlamada yaşadıkları zorlukları incelemiştir. Buna göre 65+ bireyler en fazla merdiven inip çıkmada ve yürümede zorluk çekerken, görme ve işitmede daha az sorun yaşamaktadırlar. 65-74 yaş arası bireylerde bu sorunların görülme sıklığı %10 ile %20 arasında değişirken, 75 yaş ve üzeri bireylerde bu sorunların görülme sıklığı %25 ile %45 arasında seyretmektedir.

Yaşlı bireylerin yaşadıkları sağlık sorunları (%), 2022

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması, 2022

65 yaş ve üzeri bireylerde seçilmiş ölüm nedenleri ve cinsiyete göre oranları (%), 2021

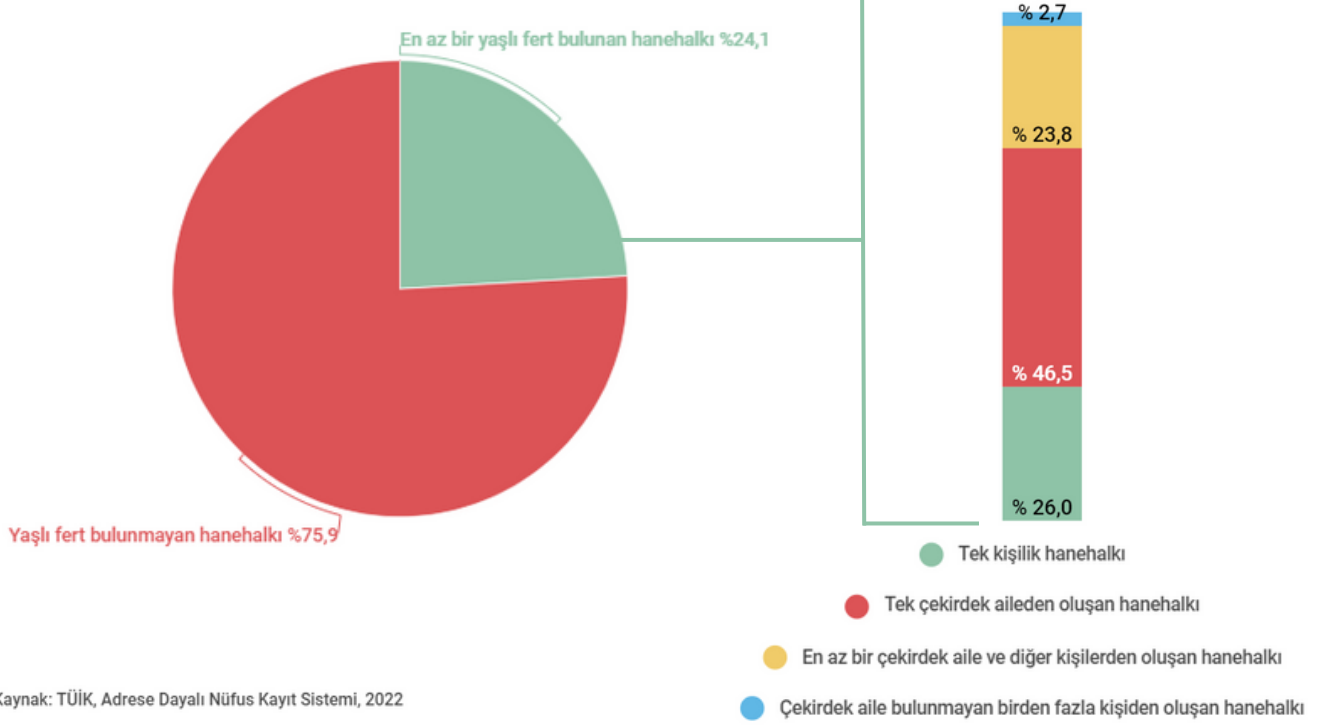

Kaynak: TÜİK, Türkiye Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2022

65 yaş ve üzeri bireylerin ölüm nedenleri incelendiğinde hem kadınlar hem erkekler için birinci sırada dolaşım sistemi hastalıklarının yer aldığı görülmektedir. Her iki cinsiyet için de ikinci sırada solunum sistemi hastalıkları yer almaktadır. 65+ erkeklerde en önemli üçüncü ölüm nedeni tümörler olurken (%15,3), kadınlarda %11,2 ile diğer hastalıklar olmuştur. 2021 yılında ölümlerin %11'i ise Kovid-19 kaynaklı gerçekleşmiştir. Hem kadınlarda hem erkeklerde ölüme en az sebep olan ise dışsal yaralanmalar ve zehirlenmelerdir.

5. SOSYAL DESTEK MEKANİZMALARI VE BAKIM HİZMETLERİ

Hanehalkı tiplerine göre yaşlı nüfus oranı (%), 2022

TÜİK verilerine göre hanelerin yaklaşık 4'te 1'inde en az bir yaşlı fert bulunmaktadır. Yaşlıların % 26'sı yalnız yaşarken (tek kişilik hanehalkı), %46,5'i ise eşleriyle birlikte çekirdek ailede yaşamaktadır. Yaşlıların %24'e yakını en az bir çekirdek aile ve diğer bireylerin de olduğu geniş ailelerle yaşarken %3 kadarı çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkıyla birlikte kalmaktadır.

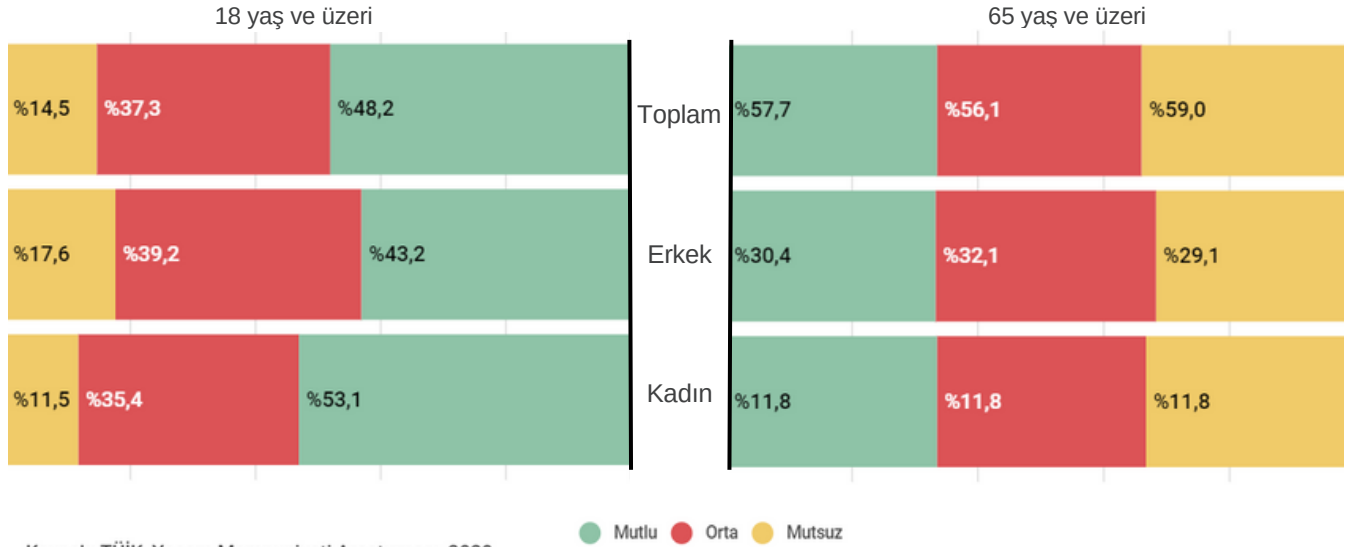
Fertlerin kendine bakamayacak kadar yaşlandığındaki yaşam tercihi (%), 2021

Yaşlılıkla ilgili en önemli konulardan biri yaşlı bakımıdır. 65 yaş ve üzeri bireylere kendilerine bakamayacak kadar yaşlandıklarında nasıl yaşamayı tercih ettikleri sorulduğunda %46'dan fazlasının çocuğunun yanında kalmayı istediği görülmektedir. Diğer yandan oğlunun yanında kalmayı tercih edenlerin oranı, kızının yanında kalmayı tercih edenlere göre neredeyse 3 kat fazladır. En çok tercih edilen ikinci seçenek "evde bakım hizmeti almak" olurken, yaşlıların yalnızca %10'u huzurevi ya da bakımevine gitmeyi tercih etmiştir.

6. YAŞAM MEMNUNİYETİ VE MUTLULUK

Yaş grubuna göre genel mutluluk düzeyi, 2020

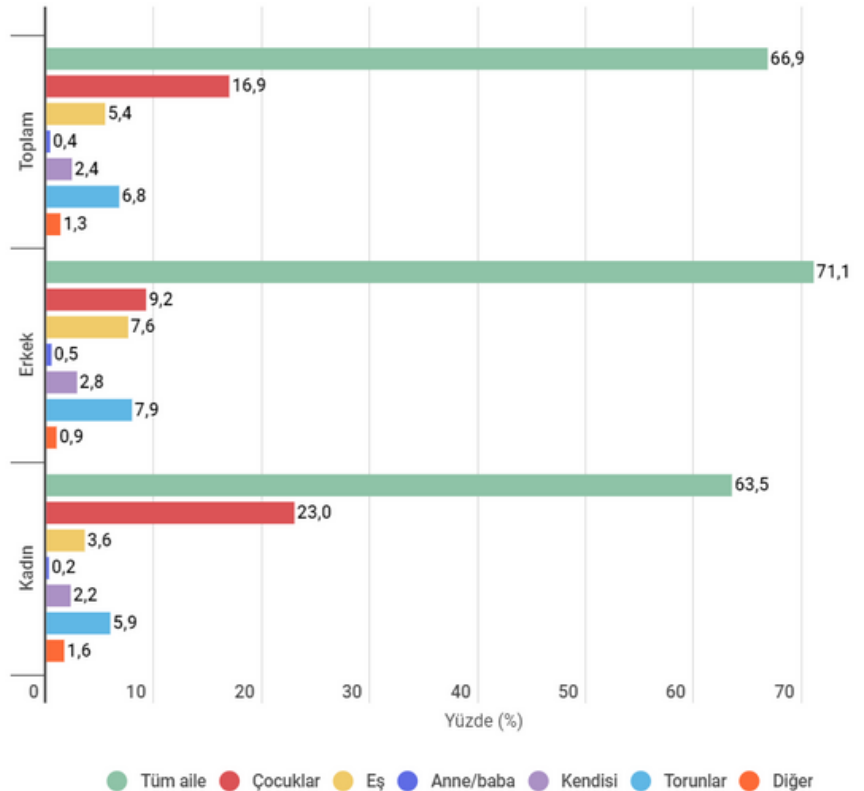

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020

Yaş gruplarına göre yaşam memnuniyetleri incelendiğinde 18 yaş üzeri ile 65 yaş ve üzeri bireylerin genel anlamda mutlu olduğu görülmektedir. 65+ bireyler 18+ bireylere göre daha yüksek oranda mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle 18+ erkekler ile 65+ erkeklerde mutlu olduğunu belirtenler arasında %13'lük fark bulunmaktadır. Cinsiyet bazında bakıldığında ise her iki yaş grubunda da kadınların erkeklerden daha mutlu olduğu görülmektedir. 18+ bireylerde mutsuz olduğunu belirtenler arasında farklılık görülse de, 65+ bireylerde toplam, kadın ve erkekler için mutsuz olduğunu ifade edenlerin oranı (%11,8) aynıdır.

TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın 2020 yılı verilerine göre 65 yaş ve üzeri bireylerin en önemli mutluluk kaynağı aileleridir. Kadınlar için bu oran %63,5 iken erkekler için %71 civarındadır. Mutluluk kaynağı olan kişiler arasında ikinci sırada çocuklar yer almaktadır: Kadınların %23'ü çocuklarını mutluluk kaynağı olarak görürken erkeklerde bu oran %9'a düşmektedir. Mutluluk kaynağı olan bireyler arasında üçüncü sırada torunlar, dördüncü sırada ise eş yer almaktadır. 65 yaş ve üstü bireylerin mutluluk kaynağı olan kişiler arasında en düşük yüzde (%1'den az) ebeveynlerine (anne/baba) aittir.

Cinsiyete göre yaşlı bireylerin mutluluk kaynağı olan kişiler (%), 2020

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020

7. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Modernleşme, kentleşme, sınıf ilişkileri, teknoloji ve sağlık alanındaki gelişmeler gibi pek çok dinamik dünya genelinde demografik yapıda değişimlere neden olmaktadır. Ortalama yaşam sürelerinin artması ve doğum oranlarındaki azalmalarla dünya nüfusunun yaşlandığı istatistiksel verilerle ortaya konmaktadır. Nüfusun yaşlanması toplumlar için sosyal ve ekonomik pek çok riski de beraberinde getirdiğinden bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak, etkin ve kalıcı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için uygulanabilecek bazı politika önerileri şu şekildedir:

- Toplumda nüfusun yaşlanmasına ilişkin bilinç oluşturulmalı, riskler, sorunlar ve ihtiyaçlar doğru tanımlanmalıdır.
- Günöbirlik politikalar uzun vadede devlet bütçesinin üzerinde ciddi bir yük oluşturduğundan uzun vadeli stratejiler çerçevesinde sürdürülebilir sosyal politikaların geliştirilmesine öncelik verilmelidir.
- Yaşlanma sürecinin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için yerinde yaşlanma büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle yerinde yaşlanma konusunda ulusal projeler geliştirilmeli, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları da bu çalışmalarını desteklemelidir.
- Aile yapısındaki değişim, modernleşme, şehirleşme ve kadının iş gücüne katılımının artmasıyla yaşlı bakımı giderek önem kazanmaktadır. Bu nedenle mevcut düzenin ihtiyaçlarına cevap verecek ve kaynakların doğru kullanımını sağlayacak yeni sağlık, sosyal güvenlik ve bakım politikaları geliştirilmelidir.
- Politika yapım sürecinde yerel yönetimler etkin rol oynamalıdır. Özellikle yaşlıların toplumsal hayata ve karar verme süreçlerine aktif katılımı için gerekli sosyal ve fiziksel altyapılar oluşturulmalıdır.
- Yaşlıların diğer kuşaklarla ilişkilerinin geliştirilmesine, aile bağlarının güçlendirilmesine ve gerektiğinde ailenin diğer üyelerinin ekonomik ve sosyal anlamda desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmek için teknolojik gelişmelerden daha fazla faydalanılmalıdır.
- Aktif ve sağlıklı yaşlanma, yaşlıların yaşam memnuniyetini arttırdığı ve sosyal güvenlik üzerindeki baskıyı azalttığından bunu sağlayacak politikalar geliştirmelidir.